

Aneta Czarnecka

Warszawskie tabliczki-nekrologi umieszczone w 1945r. w pobliżu Pawiaka

„Współczesna-podobnie zresztą, jak i dawna-nekrologia jest [...] zjawiskiem na tyle ważnym, na tyle rozwiniętym, na tyle obecnym w różnych przedziałach życia społecznego, że zasługuje na to, by stać się przedmiotem wnikliwszego zbadania”.¹

Rozwijający się w ostatnich latach nurt badawczy poświęcony współczesnej nekrologii (por. zamieszczony na końcu artykułu wykaz prac) skłonił mnie do podjęcia większego tematu poświęconego „Zmianom językowym obserwowanym w prasowych nekrologach warszawskich okresu powojennego”. * Poniższy artykuł chcę poświęcić jednak temu specyficznemu czasowi, gdy bezpośrednio po wojnie, w leżącej w gruzach Warszawie, funkcję zastępczą nekrologów prasowych pełniły ściany i drzewa-między innymi ocalały z zagłady więz rosnący u zbiegu ulic Dzielnej i Pawiej, nieopodal zburzonego Pawiaka. Analizie językowej, a także kulturowej poddane zostały dziewięćdziesiąt trzy tabliczki-nekrologi- jedne z pierwszych zawieszonych na Drzewie Pawiackim tuż po wojnie. Są one przechowywane w archiwum Muzeum na Pawiaku.² Tabliczki-nekrologi zawieszane na Drzewie

¹ J. Kolbuszewski, *Z głębokim zalem... O współczesnej nekrologii*, Wrocław 1997, s. 13.

* Był to jedynie początkowy zamysł pracy. Obecnie praca zmienia swój charakter.

² W tym miejscu kieruję słowa podziękowania do kustosza Muzeum na Pawiaku, p. Joanny Gierczyńskiej, p. Filipa Żelewskiego i byłego kustosza Muzeum na Pawiaku

przez powracających warszawiaków, zostały wiernie odtworzone na sporządzonej z brązu kopii wiązu. Kształt językowy tych nekrologów jest naznaczony autentyzmem wojny i stanowi źródło do poznania prawdy o tamtych dramatycznych wydarzeniach.

Dziś Pomnik Drzewa Pawiackiego – uroczyście odsłonięty 8 czerwca 2005 r. w miejscu rosnącego tam wiązu – jest świadectwem tragicznych wydarzeń zapisanych na kartach historii i w pamięci rodzin ofiar więzionych na Pawiaku, rozstrzeliwanych bądź wywożonych do obozów koncentracyjnych.

W czasach, gdy Warszawa była miastem pozbawionym prawie całkowicie mieszkańców, powracający do niej warszawiacy nie mieli możliwości zwyczajowych kontaktów, co spowodowane było brakiem komunikacji i trudnościami w rozpowszechnianiu nielicznych, powstających gazet. Mieszkańcy stolicy szukali więc sposobu uzyskania informacji o bliskich, rozlepiając kartki na murach domów i w miejscach, gdzie ci bliscy ostatnio przebywali. Istniała powszechna potrzeba umieszczania ogłoszeń o poszukiwanych osobach. W różnych miejscach Warszawy pojawiły się więc anonse z prośbą o informacje o losach ludzi z tego samego podwórka, domu, ulicy. Jednym z pierwszych takich miejsc pełniących początkowo funkcję informacyjną był rosnący nieopodal Pawiaka wiąz, wokół którego skupiali się mieszkańcy Warszawy w nadziei, że dowiedzą się czegoś o swoich bliskich więzionych na Pawiaku³. Pierwsze anonse zawieszane na drzewie rosnącym w pobliżu Pawiaka były pisane na deszczułkach, na których umieszczano podstawowe dane personalne o poszukiwanej osobie. Z upływem czasu anonse te przybierały pełniejszą treść i formę, stając się niejako „pomnikami pamięci”. Drzewo na Pawiaku było dogodnym miejscem do przekazywania wiadomości, gdyż sam Pawiak był całkowicie zburzony.

Moment, w którym drzewo zaczęło stawać się miejscem szczególnie ważnym, doskonale opisuje więźniarka z 1943 roku, autorka *Kraty*, Pola Gojawiczyńska:

„ [...] od dnia uwolnienia Warszawy, ludzie przychodzili na to miejsce, przedzierali się przez zwały gruzów z jakąś niejasną nadzieją, że tu spotka-

p. Magdaleny Woltanowskiej za okazaną mi uprzejmość i pomoc w zgromadzeniu tych materiałów.

³ W leżącej w gruzach Warszawie brakowało instytucji pełniących tego typu funkcje informacyjne, choć możliwe już było poszukiwanie bliskich poprzez Polski Czerwony Krzyż oraz przez ogłoszenia w „Życiu Warszawy”, powołanym do życia już 15 października 1944 r. na nieobjętej walkami powstańczymi Pradze.

ją swoich, uwięzionych i zagubionych bliskich lub z okrutną wiedzą, że tu było ostatnie bytowanie ich rodzin na ziemi.

Przychodzili licznie byli więźniowie i wreszcie ta ogromna społeczność, która zachowała pamięć lat, kiedy z murów Warszawy bił napis „Pomścimy Pawiak”, – kiedy Warszawa żyła wydarzeniami Pawiaka, kiedy Pawiak żył wydarzeniami miasta. [...] I błędząc odruchowo podejmowali z gruzów ocalałe szczątki, składali je w bezpiecznym kącie, porządkowali. [...] Niech im ta ziemia polska, ziemia warszawska, którą tak ukochali, lekką będzie. [...]

Odwiedzano to miejsce poprzez wszystkie powojenne lata, aby tu przystanąć na chwilę w milczeniu, westchnąć, wspomnieć, pomyśleć. Nie były to masowe wędrówki, ale ciągły, ciągły napływ ludzi. Każdy miał swoje rocznice, swoje daty, swoje powody, aby tu powracać⁴.

Pierwsze tabliczki-nekrologi z nazwiskami rodziny ofiar przybijały do pnia drzewa, upamiętniając w ten sposób śmierć swoich bliskich, już na początku 1945 roku. Z każdym dniem ich liczba rosła, gęsto oplatając ze wszystkich stron pień. W archiwum Muzeum Drzewa Pawiackiego znajduje się napisany przez Wandę Purzycką list, który jest wspomnieniem miejsca rozstrzelania w 1943 roku jej ojca, Walerego Kopczyńskiego. Fragment listu, cytowanego tu w dosłownym brzmieniu, obrazuje realia tamtej rzeczywistości:

„Po powrocie do Warszawy w 1945 r. chciałam za wszelką cenę zobaczyć miejsce, gdzie wśród wielu nieszczęśliwych był i cierpiał mój ojciec. Po przyjeździe na miejsce, zobaczyłam resztki bramy Pawiaka, bo na fragmencie ocalałym pisało „Pawiak”. Drzewo było tuż obok, poszarpane od pocisków – uszkodzone konary, ale na resztkach, na najwyższej gałęzi, wisiała strasznie zniszczona nasza flaga, było w tym coś tragicznego, ale i radosnego, że odnalazłam to, co chciałam. Tuż przy tym drzewie ułożyłam z cegieł i kraty więziennej symboliczny grób, zawiesiłam nekrolog i tak było przez dłuższy czas – aż zaczęli schodzić się inni i już nie czułam się osamotniona wśród tej strasznej pustyni.

Z biegiem czasu tabliczki nagrobne otoczyły ze wszystkich stron pień wiązu. Każda tabliczka [...] przypomina o zamordowanym, o zaginionym bez wieści [...]. Drzewo Pawiaka stało się jedynym w swoim rodzaju na świecie pomnikiem o kształcie, który upamiętniał i przypominał o minionych tragediach ludzkich [...].”

Najważniejszym elementem analizowanego materiału jest funkcja informacyjna. Autorzy nekrologów przede wszystkim podawali imię i nazwisko

⁴ P. Gojawiczyńska, *A Pawiak?*, „Życie Warszawy” 51, 1959, s. 3.

osoby zmarłej. W niektórych anonsach umieszczano także przydomek, który ułatwiał identyfikację osoby zmarłej. Na przykład⁵:

<p>Ś+P Adam Zdzisław Rola-Gadomski lat 25 żołnierz AK ZGINĄŁ ŚMIERCIA MĘCZEŃSKĄ NA PAWIAKU 1944 r POKÓJ JEGO DUSZY</p>	<p>† Tadeusz PRUS-FASZCZEWSKI LITERAT DZIENNIKARZ POETA POEZJI KONSPIRACYJNYCH Wolności" ZAMORDOWANY NA PAWIAKU SIERPNIA 1943 R. W WIEKU LAT 37</p>
<p>Alfred Feliks Zaremba Grabowski 1887-1944 AVE MARIA</p>	<p>Ś+P Jerzy ZBUR-OLENSIAK PPOR A. K. PS. „HURAGAN” żył lat 24 ZAMORDOWANY.....</p>

Dodatkowym elementem ułatwiającym identyfikację zmarłego było podanie imienia jego ojca lub rodzowego nazwiska kobiety.

<p>Ś+P Stanisław MADZIAR S. SZYMONA UR. 22.X.1899 DZIAŁACZ KPP PPR* ARESZT. PRZEZ GESTAPO 18.V.1943 ROZSTRZELANY NA PAWIAKU 29.V.1943</p>	<p>† Zofia zd. Szczepańska SACZKOWSKA ŻOŁNIERZ AK LAT 29 ROZSTRZELANA NA PAWIAKU SIERPIEŃ 1944 r.</p>
---	---

* KPP – Komunistyczna Partia Polski,
PPR – Polska Partia Robotnicza.

Znamienną cechą wielu nekrologów z Drzewa Pawiackiego było podawanie tuż po imieniu i nazwisku pseudonimu lub pseudonimów zmarłego. Pełniły one wówczas funkcję zastępczą nazwy własnej, służącej do identyfi-

⁵ We wszystkich przykładach zachowuję oryginalną pisownię i układ nekrologów. Partie niektórych z nich, trudne do odczytania, zostały wykropkowane.

kacji. Oprócz ukrywania prawdziwej tożsamości pseudonim wskazywał także na konspiracyjny charakter działalności zmarłego. W analizowanym materiale pseudonimami są imiona, np.: „Henryk”, „Janusz”, „Paula”; nazwiska: „Bieńkowski”, „Kłossowska”, „Orska”, „Piotrkowski”; przezwiska: „Bomba”, „Cezar”, „Ciareczka”, „Długi”, „Garłuch”, „Huragan”, „Kocur”, „Kos”, „Sija”, „Wujot”; liczebnik: „1545”.

Pseudonimami były również imiona i nazwiska postaci znanych z historii i literatury: „Bem”, „Kmicic”. O tym, kto i jakich pseudonimów używał, mówią następujące przykłady:

ŚtP
ppor. HENRYK BOGUSZEWSKI
ps. „Henryk” „Kocur”
Dowódca 1 Szwadronu
Strzelców Motorowych
TAP-KZ ZWZ-AK**
Zginął na Pawiaku
w lipcu 1944 r.
Cześć Jego Pamięci

ŚtP
Władysław
JARCZYK
Ps. „Wujot”, sędzia
żył lat 42
Rozstrzelany na Pawiaku 7 maja
1943

ŚtP
Zygmunt Maliński
Kap. AK – ps. „Bem”
żył lat 34
zamordowany na Pawiaku
29 maja 1941 r

** TAP – Tajna Armia Polska, KZ – Konfederacja Zbrojna; ZWZ – Związek Walki Zbrojnej, AK – Armia Krajowa.

ŚtP
Krystyna
GECOW
„Kłossowska”
ur. 2.IV. 1925 żyła lat 19
Irena
Gecow
„Orska”
ur. 8.VI. 1926 żyła lat 18
Sanitariuszka AK
I Kompanii Szturmowej CKM
Pułku „Baszta”
Aresztowana 23.IV. 1944
Rozstrzelane na Pawiaku
9.VI. 1944 r.

ŚtP
JERZY STANISŁAW
GARSZYŃSKI
PS. 1545 KPR. PCHOR. A. K
STUDENT PRAWA I SOCJOLOGII
ŻYŁ LAT 19
ROZSTRZELANY
NA PAWIAKU

ŚtP
Zygmunt Makarewicz
Podchorąży AK
ps. „Kmicic”
lat 22
zamordowany 1944 r

Tabliczki-nekrologi zawierają informacje dotyczące sprawowanych funkcji w organizacjach wojskowych, konspiracyjnych i innych, do których należały ofiary.

Ś.P. WIESŁAW
KUBICKI
żył lat 21
ROZSTRZELANY 15.04.1944 r.
DOWÓDCA HARCERSKIEGO
PLUTONU SZARYCH SZEREGÓW

Ś. P.
Bartłomiej
URBAN
ur. 1895r
KAPITAN 4 P. P. W. P.*
ZAMORDOWANY NA PAWIAKU
29.V.1943

* P.P.W.P – Pułk Piechoty
Wojska Polskiego.

Ś†P
Zdzisław Burłacki
p.s MUCHA
ŻOŁNIERZ ORGANIZACJI KONSPIRACYJNEJ
„POLSKA NIEPODLEGŁA”
ŻYŁ LAT 35
ZGINĄŁ W MASOWEJ EGZEKUCJI
NA PAWIAKU
ZWŁOKI ROZSTRZELANYCH SPALONO
W RUINACH GETTA WARSZAWSKIEGO
29 maja 1943 r.

Ś†P
Zbigniew WERNIG
Ps. „CEZAR” LAT 18
Kapral podchor. 7pp AK „Gartuch”
STUDENT II r. HISTORII UW
ROZSTRZELANY
Po buncie na Pawiaku 19/20.VII.1944 r.

W treści jednego z nekrologów wymieniono nadany pośmiertnie zmarłemu Krzyż Walecznych.

Ś†P
Michał Brylski
ur. 18. 09. ...
zginął za Polskę
zamordowany na Pawiaku
Odznaczony Pośmiertnie
KRZYŻEM WALECZNYCH
CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

Inny nekrolog podkreśla niezłomną postawę moralną zmarłego:

Ś†P
Piotr KWIATKOWSKI
lat 19
pchor. A. K. „Piotrkowski”
ranny w akcji dywersyjnej
dn. 9. XI – 1943r.
więzień Pawiaka
rozstrzelany dn. 22. II – 1944 r.
Nie wydał nikogo

Ofiarami były w większości wypadków osoby młode lub bardzo młode, które wkraczały dopiero w dorosłe życie.

Ś†P
Henryk GOSTYŃSKI
LAT 20
UCZEŃ GIMNAZJUM I LICEUM
im. St. Batorego w Warszawie
WIĘZIEŃ PAWIAKA
ROZSTRZELANY
26.IV. 1944r.

Ś†P
Stanisław Witold
WIELUŃSKI
ur. 8 maja 1918 w Warszawie
wychowanek gimnazjum
im. kr. Władysława IV w W-wie
podchorąży Armii Krajowej
rozstrzelany na Pawiaku
29 maja 1943r.

O tym, kim były ofiary zbrodni, świadczą też następujące przykłady:

Ś†P
Dwie Pielęgniarki
Danuta Jadwiga
Młodzińska ur.1921r.
Mieczysława
Cielecka ur. 1922r.
ZGINĘŁY NA PAWIAKU

Ś†P SYMB.
WACŁAWA
SIWANOWICZ
FRONTOWA
SANITARIUSZKA
Lat 23
WIĘZIEŃ PAWIAKA
ROZSTRZELANA
7. XII. 1939r.

Ś+P
Inż. arch. Jacek
ROTMIL
Więzień Pawiaka rozstrzelany
w lipcu 1944r.

Ś+P
Eryk
SZARFENBERG
INŻ. CHEMIK
UR. 6. IX. 1904R.
ZGINĄŁ NA PAWIAKU
21. VII. 1944r.

Ś+P
Julian
STĘPKOWSKI
NAUCZYCIEL
ARESztOWANY W DNIU
14-III-1944r.
ZGINĄŁ NA PAWIAKU

Toponimy stanowią bardzo ważną część nekrologu. W wypadku omawianych tu tabliczek z Drzewa Pawiackiego określają miejsce, gdzie zmarły przebywał przed śmiercią i gdzie został zamordowany. Są to nazwy więzień, obozów koncentracyjnych, miejsc straceń, takich jak: Palmiry, Pawiak, Auschwitz, Police, Ravensbrück, Sttuthof. Do tego rodzaju nekrologów należą następujące przykłady:

Ś+P
Halina
WOHLFARTH
WIĘZIEŃ PAWIAKA
ROZSTRZELANA
W RAWENSBRÜCK
W WIEKU 32 LAT
5 STYCZNIA 1945R.
CZEŚĆ JEJ PAMIĘCI

Ś+P
Leopold Napiórkowski
INŻYNIER
WIĘZIEŃ PAWIAKA
STUT-THOFU I POLIC
ŻYŁ LAT 30
ZAMORDOWANY w GRUDNIU 1944 r

Ś+P
Zygmunt
PRZYBYLSKI
UCZEŃ UR. 1. I. 1921r.
WIĘZIEŃ PAWIAKA
ZAMORDOWANY PRZEZ NIEMCÓW
w PALMIRACH

Nekrolog ponadto mógł stanowić punkt odniesienia do wcześniejszych dziejów zmarłego:

Ś. P.
JERZY
BIELSKI
PS. BIENKOWSKI
ŻOŁNIERZ AK ŻYŁ LAT 19
RANNY POD BRONISŁAWAMI
ROZSTRZELANY NA
PAWIAKU
DNIA 10 MAJA
1944 r.

Nekrologi z Drzewa Pawiackiego zawierają również informacje o dacie urodzenia, dacie pobytu w więzieniu na Pawiaku, rodzaju walki z okupantem, rodzaju śmierci i jej dacie. Przeważająca część tych informacji występuje nieregularnie lub lakonicznie. Pokazują to następujące przykłady:

†
.....
KUPIS
ŻYŁ LAT 23
ŻOŁNIERZ A. K. BAON ZOŚKA
ZAMORDOWANY NA PAWIAKU
W 1943
CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI

Ś†P
Władysław
BLOCH
Żył lat 38
Został rozstrzelany 29 maja
1943

Ś†P
Antoni Wardziński
Ur. 23. 06. 1915r.
Bartłomiej Wardziński
Ur. 3. 06. 1923r.
Aresztowani 13. XI. 1943r.
Rozstrzelani 17. XI. 1943r.

Cechą charakterystyczną omawianych nekrologów jest brak podpisu ich autora. Jedynie w czterech nekrologach widnieje informacja określająca charakter więzów łączących autora z osobą zmarłą:

<p>ŚtP Tadeusz ZYGIER żołnierz AK żył lat 22 zginął śmiercią tragiczną zamordowany przez okupanta na terenie Pawiaka Dn. 13. V.1944r. CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI ŻONA I SYN</p>	<p>ŚtP WANDA CHARNASSON z d. KORYCIŃSKA LAT 35 ps. „PAULA” OFICER KIER. DYWERSJI „KEDYW” KOMENDY GŁÓWNEJ AK STRACONA W EGZEKUCJI NA PAWIAKU DN. 15. II. 1944 R. POLEGŁA W WALCE O WOLNOŚĆ CZEŚĆ JEJ PAMIĘCI SIOSTRA I SIOSTRZENIEC</p>
---	--

W pozostałych dwóch przypadkach tego typu nekrologów forma jest bardziej rozbudowana:

<p>ŚtP Janina RINDNER z domu KNOLL ur. w 18...9 roku ARESztOWANA NA POCZĄTKU PAŹDZIERNIKA 1942 R. ROZSTRZELANA I SPALONA NA PAWIAKU SYN, KTÓRY OCALAŁ – TĘ TABLICĘ POŚWIĘCA JEJ PAMIĘCI</p>

Określenia wyrażające koligacje rodzinne mogą być wyrazami hipokorystycznymi. Pojawiają się one wówczas, gdy mowa jest o najbliższych członkach rodziny. Dotyczy to na przykład nekrologu zbiorowego rodziny Kapłan, w którym najmłodszego jej członka autor określa zdrobnieniem *synek*.

Ś†P
KAPŁAN MAŁKE Matka lat 40
KAPŁAN SABINA Córka lat 18
KAPŁAN SEWERYN Syn lat 17
KAPŁAN PAWEŁ Synek lat 7
więzieni, umęczeni i rozstrzelani 5.7.1943 r.
NA PAWIAKU
a których opłakuje
CUDEM OCALAŁY OJCIEC
w smętniejszym od Hioba losie

Zbrodnie wojenne dokonywane były nie tylko na rodzinach, ale na grupach ludzi, których łączyła wspólna idea działania. Należeli do niej studenci Tajnego Uniwersyteckiego Kompletu Socjologii. Dokładne określenie miejsca pracy przez autora nekrologu jest symptomatyczne i jedyne wśród innych przykładów.

NA PAWIAKU
W DRUGIEJ POŁOWIE STYCZNIA 1944
ZOSTAŁ ROZSTRZELANY
TAJNY UNIWERSYTECKI KOMPLET SOCJOLOGII
Który pracował na Żoliborzu ul. Słowackiego
W MIESZKANIU CZAKICH
SOCJOLOG WŁADYSŁAW OKIŃSKI
STUDENTKI I STUDENCI
1. Hanka Czaki
2. Krystyna Hirschberg
3. Alicja Pawlisiak
4. Ewa Pohoska
5. Stefania Radliska
6. Gwidon Bursa
7. Jerzy Garszyński
8. Mieczysław Kania
9. Roman Laskowski
10. Jerzy Oswald
11. Andrzej Werner
Właściciele mieszkania: Jadwiga i Tytus Czakowie

Autorzy nekrologów czasami zamieszczali formułę końcową, która przywraca pozbawioną przez wojnę godność ludzkiego umierania, pamięci i czci. Wyrazem tych wartości są następujące przykłady:

<p>Ś+P Mieczysław Smorongiewicz rozstrzelany na Pawiaku dn. 21. II. 1940 Prosi o „Zdrowaś Maria”</p>	<p>Ś+P ALICJA Hübnerówna żyła lat 19 zginęła na Pawiaku dn. 19. III. 1944 Cześć Jej Świetlanej Duszy</p>
<p>Ś+P STANISŁAW MACIEJCZUK UR. 1902 ARESztOWANY 7.03.1944 PRZEZ HITLEROWCÓW I OSADZONY NA PAWIAKU CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI</p>	<p>Ś+P Michał HAMEŃSKI Oficer AK rozstrzelany Na Pawiaku Sierpień Zm. 1943 SPOCZYWAJ W POKOJU</p>

Do najczęściej występujących tabliczek-nekrologów z Drzewa Pawiackiego należą nekrologi zbiorowe. Zawierają one informacje o osobach, które łączyło pokrewieństwo – o czym świadczy to samo nazwisko – przynależność do tej samej organizacji wojskowej lub konspiracyjnej, sprawowane funkcje zawodowe i wojskowe, miejsce śmierci, a także dzień, miesiąc i rok śmierci.

<p>Ś+P Józef i Antoni KACZYŃSCY Zamordowany dnia 29. V. 1943 r Na Pawiaku</p>	<p>Ś+P Ppor. KLEMENS FRANKOWSKI Strz. WACŁAW FRANKOWSKI Żołnierze 1 Szwadronu Strzelców Motorowych TAP-KZ ZWZ-AK Zginęli na Pawiaku 29 maja 1943r Cześć Ich Pamięci P</p>
<p>Ś+P MIECZYŚLAW i STANISŁAW UR.22-9-1900 UR.2-7-1910 SZUBKO OD 4-III-1944 WIĘZIENI NA PAWIAKU ROZSTRZELANI 26-IV-1944</p>	

Cechą charakterystyczną większości tabliczek-nekrologów z Drzewa Pawiackiego jest duża lakoniczność informacji, która wpływa na ich specyfikę i wyjątkowość.

Ś†P Maria Jaraczewska żyła lat 35 Rozstrzelana 19 maja 1944	Ś†P Edmund Zagórski * 26. VII. 1902 Rozstrzelany 9.XII.1943
---	---

Autorzy nekrologów z historycznego więzienia na Pawiaku sporadycznie zamieszczali szczegółowe informacje o osobie zmarłej. Do najbardziej rozbudowanych nekrologów należą następujące przykłady:

Ś†P Henryk Jastrzębski-Kamieński ur. 11.02.1898r. Sędzia Dowborczyk ppor. AK ps. „Henryk” Więzień Pawiaka, Rozstrzelany w grudniu w 1943 r.	P JÓZEF KOJRO ŻOŁNIERZ ARMII KRAJOWEJ WIĘZIEŃ PAWIAKA POWTÓRNIE ARESZTOWANY 43r. ROZSTRZELANY PRZEZ „GESTAPO” 19.IV.1943R POLEGŁ W WALCE O POLSKĘ ŻYŁ LAT 62
---	--

Spośród analizowanych ogłoszeń o śmierci z Pomnika Drzewa Pawiackiego jest jeden najbardziej symptomatyczny i lapidarny nekrolog, który prowadzi się do podania imienia i nazwiska rozszerzonego o miejsce śmierci.

Jan Pawczyński Zginął w Oświęcimiu

Część onomastyczna innego nekrologu rozszerzona jest jedynie o datę śmierci.

Ś†P Józef Szewczyk rozstrzelany 29. V. 1943r.
--

Spośród tabliczek-nekrologów z Drzewa Pawiackiego zwraca uwagę jedyna tabliczka, która została wykonana w kształcie krzyża.

PAWIAK Ś.P Feliks Ejneberg ZAMORDOWNY 29.V.1943 Zdrowaś Mario
--

Zasada *de mortuis nil nisi bene* od wieków obowiązująca w trakcie konstruowania treści ogłoszenia o śmierci, w przypadku tabliczek-nekrologów z Drzewa Pawiackiego przybiera zupełnie inny wymiar. Osobliwość tych nekrologów polega na tym, że dotyczą jednego z najbardziej okrutnych okresów w dziejach Polski i mówią o tych, dla których Pawiak był ostatnim lub jednym z ostatnich miejsc pobytu. Cechą łączącą wszystkie osoby przed śmiercią było wspólne przebywanie w więzieniu na Pawiaku. Jedynie wyroki śmierci wykonywane były w różnych miejscach. Z przyczyn zrozumiałych czas śmierci zazwyczaj nie jest tu dokładnie określany, podobnie jak często nieznaną bywa miejsce śmierci. Z reguły brak również danych o miejscu pochówku. W nekrologach z Drzewa Pawiackiego nie znajdziemy też informacji o rutynowych obrządkach pogrzebowych, które stanowią bardzo istotną część funkcji informacyjnych przekazywanych w nekrologach zwyczajowych. Godna uwagi jest tu charakterystyka osób zmarłych, sprowadzająca się najczęściej do podania ich wieku (w przeważającej części bardzo młodego) oraz pseudonimów, a także faktów bezpośrednio związanych z prowadzoną walką. Brak podpisów osób układających te nekrologi zdaje się mówić o tym, iż podstawowym ich celem miało być upamiętnienie tragicznych okoliczności śmierci zmarłego.

Nekrologi z Drzewa Pawiackiego stanowią więc tym samym niepowtarzalny dokument rejestrujący tamte tragiczne wydarzenia.

Literatura

- M. Borejszo, *Językowy kształt nekrologów*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia II*, t.1: *Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*, red. G. Szpilka, Kraków 2002, s. 123-132.
- W. Chlebda, *Z badań nad frazeologią gatunków mowy (rosyjski nekrolog prasowy)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu. Filologia Rosyjska” XXXI, 1993, s. 49-62.

- K. Długosz, *Językowy obraz wojny w inskrypcjach nagrobnych i pieśniach ludowych*, „Etnolingwistyka” 9/10, 1998, s. 169-192.
- P. Dubiel, J. Kozak, *Polacy w II wojnie światowej, kim byli, co robili*, Warszawa 2003, s. 201-205.
- R. Grzesiak, *O sposobach wyrażania wartości w tekstach nekrologów*, „Język a kultura”, t. 3: *Wartości w języku i tekście*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz, Wrocław 1991, s. 75-84.
- E. Kaptur, *Językowy kształt współczesnych nekrologów prasowych*, Poznań 2008.
- T. Klimowicz, *Nekrologi*, [w:] *Przewodnik po współczesnej literaturze rosyjskiej i jej okolicach (1917-1996)*, Wrocław 1996, s. 180-187.
- T. Klimowicz, *Wprowadzenie do nekrokultury (nekrologi w piśmie „Litieraturnaja gazeta”)*, „Studia Litteraria Polono-Slavica” 2, 1996, s. 161-181.
- J. Kolbuszewski, *Z głębokim żalem... O współczesnej nekrologii*, Wrocław 1997.
- J. Kściuczyk, *Nekrolog prasowy – medium pomiędzy żywymi a umarłymi*, *Por* 2005, z. 9, s. 19-29.
- Ł. Mikołajewski, M. Wojnarowski, *Nekrologi a procesy indywidualizacyjne w Polsce – analiza przemian*, „Kultura i Społeczeństwo” L, 1-2, 2006, s. 231-269.
- J. Podracki, *Słownik skrótów i skrótowców*, Warszawa 1999, s. 62.
- J. Sierociuk, *O niektórych różnicach językowych pomiędzy Poznaniem, Krakowem i Warszawą (na przykładzie nekrologów i kondolencji prasowych)*, *SO* 59, 2002, s. 71-87.
- H. Sojka-Maształarz, *Wyrażanie emocji w polskich i ukraińskich nekrologach prasowych*, [w:] *Wyrażanie emocji*, red. K. Michalewski, Łódź 2006, s. 242-253.
- A. Tyszkowa, *Nekrologi „Kurier Warszawski” 1821-1939*, t. I: 1821-1845, Warszawa 2001; t. II: 1846-1852, Warszawa 2004.

Warsaw plates-obituaries placed after 1945 nearby the Pawiak

(Summary)

The article is a language and cultural analysis of 93 obituaries stored in the archives of the Pawiak's Museum in Warsaw. The plates nailed, just after the war, to the tree growing in the vicinity of the ruined Pawiak are one of the earliest post-war Warsaw obituaries.

Most important element of the material analyzed is the informative function. Authors of the obituaries were providing primarily name and surname of the deceased person. Additional elements allowing for easier identification of the deceased was providing the following: nickname, father's name or woman's maiden surname, functions within military, covert and other organizations, medal awarded, place of death, in addition to day, month and year

of death. Majority of that information occurs irregularly or in a brief form. The symptomatic feature of the obituaries analyzed is their conciseness affecting their specific character and uniqueness.

NEKROLOGI Z POMNIKA DRZEWA PAWIACKIEGO	
1) <p style="text-align: center;">ŚtP Zygmunt... PRZYBYLSKI UCZEŃ UR. 1. I. 1921R WIĘZIEŃ PAWIAKA ZAMORDOWANY PRZEZ NIEMCÓW W PALMIRACH</p>	2) <p style="text-align: center;">ŚtP Bartłomiej URBAN ur. 1895r KAPITAN 4P.P. W.P, ZAMORDOWANY NA PAWIAKU 29. V. 1943</p>
3) <p style="text-align: center;">ŚtP INŻ. WŁADYSŁAW FELIKS ZAKRZEWSKI OFICER A. K... ZGINĄŁ NA PAWIAKU 1944R ZA NR</p>	4) <p style="text-align: center;">ŚtP Stanisław i Kazimierz PANIECCY więźniowie Pawiaka zamordowani w więzieniu 1941 i Palmirach 1940</p>
5) <p style="text-align: center;">ŚtP Marian GEMBICKI PPOR. A. K. PS. „BOMBA” Więzień Pawiaka Od dn. 6. XI. 1943r Rozstrzelany Dn. 14. XII. 1943r</p>	6) <p style="text-align: center;">ŚtP Ludwik BOK Żył lat... Zamordowany</p>
7) <p style="text-align: center;">ŚtP CZAJA ROZSTRZELANY NA PAWIAKU 29. I. 1943r żył lat 47</p>	8) <p style="text-align: center;">† HELENA BENICKA PS. „SIEJA” lat 42 zginęła śmiercią męczeńską w dniu 18-V-1944r na Pawiaku</p>

<p>9) Ś†P Zygmunt BECZEK Żył lat 19</p>	<p>10) Ś†P Michał Brylski UR. 18. 9. ... 1885R ZGINĄŁ ZA POLSKĘ ZAMORDOWANY NA PAWIAKU ODZNACZONY POŚMIERTNIE KRZYŻEM WALECZNYCH CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI</p>
<p>11) Ś†P Mieczysław BENISZ Żył lat 31 ZAMORDOWANY NA PAWIAKU 29 MAJA 1943 r.</p>	<p>12) † Zdzisław JAWORSKI ŻOŁNIERZ AK ZAMORDOWANY PRZEZ HITLEROWCÓW 15 MAJA 1944R. ŻYŁ LAT 19</p>
<p>13) Ś†P Anna Olga CZUPERSKA- ŚLINICKA ŻYŁA LAT 80 zm II 19.....</p>	<p>14) MROZEK KAZIMIERZ STUDENT PRAWA UW ZAMORDOWANY NA PAWIAKU 1944 ROKU</p>
<p>15) Ś†P ROMUALD ŁUKASIAK ŻYŁ LAT 45 ZAMORDOWANY NA PAWIAKU 29....1943 r.</p>	<p>16) Adam Brzozowski Ur. 4-II-1921 Więzień Pawiaka Rozstrzelany 11-XII-1943</p>
<p>17) Ś†P Tadeusz DEUBEL Ps. JANUSZ ROZSTRZELANY NA PAWIAKU W KWIETNIU 1944R. W WIEKU 29 LAT CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI</p>	<p>18) Ś†P STANISŁAW KAJAK Urodz. w 1883r. ZAMORODWANY NA PAWIAKU w lipcu 1943r.</p>

<p>19) ŚtP Kazimierz Kowalski Żył 17 lat Zamordowany na Pawiaku Dnia 29V1943r</p>	<p>20) ŚtP Andrzej WERPECHOWSKI Więzień Pawiaka ps. Długi Ur. 27.III. 1924 Rozstrzelany Dn. 10. II. 1944</p>
<p>21) ŚtP Zdzisław BURKACKI PS MUCHA ŻOŁNIERZ ORGANIZACJI KONSPIRACYJNEJ „POLSKA NIEPODLEGŁA” Żył lat 35 ZGINAŁ W MASOWEJ EGZEKUCJI NA PAWIAKU ZWŁOKI ROZSTRZELANYCH SPALONO W RUINACH GETTA WARSZAWSKIEGO 29 maja 1943r.</p>	<p>22) † Bazyli Kowalik Więzień Pawiaka Rozstrzelany 29.V. 1943r.</p>
<p>23) Ś.P. JADWIGA TRAUTSOLT LAT 26 ŻOŁNIERZ A. K. WIĘZIEŃ PAWIAKA ROZSTRZELANA 11 LUTEGO 1944R.</p>	<p>24) ŚtP Ryszard Tarczyński Żył 18 lat Zamordowany na Pawiaku Dnia 29V.1943r.</p>
<p>25) ŚtP P. POR. A.K. JERZY OLEKSIAK PS „HURAGAN” ZAMORDOWANY PRZEZ HILEROWCÓW W WIEKU LAT 25 DN. 29.V.1943R CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI</p>	<p>26) ŚtP JÓZEF JATCZYK DZIENNIKARZ LAT 52 Więziony od 20-I.1942 Rozstrzelany 3-III.1942 na PAWIAKU</p>

<p>27) ŚtP Stanisław PILASIŃSKI Żył4 lat Zamordowany na Pawiaku W 1943r.</p>	<p>28) ŚtP Elżbieta SCHEING Ps. Ciareczka ROZSTRZELANA NA Pawiaku W wieku 18 lat 27 maja 1944r Cześć jej pamięci</p>
<p>29) ŚtP WŁADYSŁAW BONIECKI UR-DN.21.10.1899R. ROZSTRZELANY NA PAWIAKU 29-05-1943R CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI</p>	<p>30) ŚtP Bolesław MAGIERA Żył lat 42 ZGINAŁ NA PAWIAKU DN. 14. XII. 1943r.</p>
<p>31) ŚtP Franciszek ANDRUSIEWICZ Więzień Pawiaka Rozstrzelany W maju 1944r. Żył 43 lata</p>	<p>32) ŚtP JERZY PODWYSOCKI ŻOŁNIERZ ARMII PODZIEMNEJ ZAMORDOWANY NA PAWIAKU 24. 4. 1944 LAT 28</p>
<p>33) ŚtP Maria POLESZCZUK lat 28 Roman POLESZCZUK lat 44 ZOSTALI ROZSTRZELANI Na PAWIAKU DN 28. VII. 1944</p>	<p>34) ŚtP Zdzisław CHRZANOWSKI KPR. AK-NOW „KOS” STUDENT ARCHITEKTURY ŻYŁ LAT 19 ZGINAŁ NA PAWIAKU 21.III 1944</p>
<p>35) ŚtP ZYGUNT, WACŁAW MGR SGH JASZCZUR LAT 31 Więziony na Pawiaku od 20-I-1942 Zamordowany IX. 1942 w OŚWIĘCIMIU</p>	<p>36) ŚtP HENRYK NIEHCIAŁ Żył 33 lata Aresztowany 24. 05. 1943r. Więzień Pawiaka rozstrzelany 29.05.1943r.</p>

<p>37) Ś+P Tadeusz ZYGIER Żołnierz AK Żył lat 22 Zginął śmiercią tragiczną Zamordowany przez okupanta Na terenie Pawiaka Dn. 13. V. 1944r. CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI ŻONA I SYN</p>	<p>38) Ś+P Zygmunt..... PRZYBYLSKI UCZEŃ UR. 1.I.1921r. WIĘZIEŃ PAWIAKA ZAMORDOWANY PRZEZ NIEMCÓW w PALMIRACH</p>
<p>39) Ś+P Halina WOHLFARTH WIĘZIEŃ PAWIAKA ROZSTRZELANA W RAWENSBRÜK W WIEKU 32 LAT 5 STYCZNIA 1945R. CZEŚĆ JEJ PAMIĘCI</p>	<p>40) Ś+P Władysław JARCZYK Ps. „Wujot”, sędzia Żył lat 42 Rozstrzelany na Pawiaku 7 maja 1943</p>
<p>41) Ś+P Zdzisław Jaworski Żołnierz AK Zamordowany przez hitlerowców 15 maja 1944r. żył lat 19</p>	<p>42) PAWIAK Ś. P. Feliks Ejneberg ZAMORDOWANY 29. V. 1943 Zdrowaś Mario</p>